

Polonya Kökenli Bir Yazar Olan Faddey Bulgarin'in Rusya'daki Edebî ve Yayıncı Kimliğine Bir Bakış*

DR. İSMAİL SERDAR

Öz

1789 yılında Polonya-Litvanya Birliği'ndeki Piraşevó'da doğan ve 1859 Livonya'daki Karlova aile mülkünde hayata gözlerini yuman **Faddey¹ Venediktoviç Bulgarin** (Фаддей Венедиктович Булгарин) Rus edebiyat tarihinin en renkli ve dikkat çekici isimlerinden biridir. Son derece karmaşık kişiliğiyle Faddey Bulgarin 19. yüzyılın 20-30'lu yıllarında en çok okunan yazarlardan biri hem de adı en çok tartışılan isimlerinden biri olmuştur. Çeşitli romanlar, novellalar, masallar, tarihî makaleler, ahlâkî denemeler ve felyetonlar kaleme almıştır. Ayrıca bir edebiyat eleştirmeni, editör ve yayıncı olan Bulgarin'in Polonya kökenli birisi olarak Rus kültüründe bıraktığı izler hiç de az değildir. Başta *Severnaya pçela* olmak üzere birçok gazete ve derginin de editörlüğü ve yayıncılığını üstlenerek Rus yayıncılığına öncülük etmiştir. 71 yıllık yaşamına birçok çalışma sığdıran Bulgarin, yaşadığı dönemde gerek yüksek edebiyat çevresiyle gerekse Çarlık yönetimiyle çalkantılı ilişkiler yaşamıştır. Özellikle Rusya iç istihbarat örgütü 3. Daire ile olan ilişkisi nedeniyle jurnalcilikle anılması ve Puşkin ile olan mücadelesindeki tutumu dolayısıyla çokça eleştirilmiştir. Çalışmamızda Bulgarin'in Rusya'daki yayıncılık ve edebî faaliyetleri ile çağdaşlarıyla olan ilişkileri ele alınacaktır. Çalışmamızın Bulgarin çalışmalarına katkı sağlayıp, daha sonraki araştırmalar için esin vermesini umuyoruz.

Anahtar sözcükler: Rus edebiyatı, Faddey Bulgarin, Aleksandr Puşkin, yayıncılık

AN OVERVIEW OF FADDEY BULGARIN'S LITERARY AND PUBLISHING IDENTITY IN RUSSIA AS A WRITER OF POLISH ORIGIN

Abstract

Born in 1789 in Pirashevo in the Polish-Lithuanian Union and died in 1859 on the family estate of Karlova in Livonia, **Faddey² Venediktovich Bulgarin** (Фаддей Венедиктович Булгарин) is one of the most colourful and remarkable figures in Russian literary history. With his extremely complex personality, Faddey Bulgarin became one of the most widely read writers of the 20-30s of the 19th century, as well as one of the most controversial figures. He wrote various novels, novellas, fairy tales, historical essays, moral essays and feuilletons. Bulgarin was also a literary critic, editor and publisher, and as a person of Polish origin, his influence on Russian culture is not small. He was the editor and publisher of many newspapers and magazines, notably *the Northern Bee*, and was a pioneer in Russian publishing. In his 71 years of life, Bulgarin had turbulent relations with both the high literary circles and the Tsarist administration. He was widely criticised for his relationship with

* i.serdar.35@hotmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5015-6666>

Gönderilme Tarihi: 26 Eylül 2024

Kabul Tarihi: 30 Kasım 2024

¹ Lehçede adı Thaddeus olarak geçer.

² His name is Thaddeus in Polish.

the Russian domestic intelligence organisation, The 3rd Department, and for his struggle with Pushkin. In this study, Bulgarin's publishing and literary activities in Russia and his relations with his contemporaries will be discussed. We hope that our study will contribute to the study of Bulgarin and inspire further research.

Keywords: Russian literature, Faddey Bulgarin, Aleksandr Pushkin, publishing

GİRİŞ

Faddey Bulgarin, Nikolay Greç (1787-1867) ile birlikte 1825 yılında siyasi bölümlü ilk özel gazete olan *Severnaya pçela*'yı (Kuzey Arısı) kurdu ve 30 yıldan fazla editörlüğünü yaptı. *Severnuy arhiv* (Kuzey Arşivi), *Sin oteçestva* (Anavatanın Oğlu), *Literaturnie listki* (Edebî Broşürler), *Polyarnaya zvezda* (Kutup Yıldızı), *Destkiy sobesednik* (Bebek Muhabbetleri), *Ekonom* (Ekonomi), *Repertuar russkogo i Panteon vseh yevropeyskih teatrov* (Rus repertuarı ve tüm Avrupa tiyatrolarının Pantheon'u), tiyatro almanağı *Russkaya talia* gibi süreli yayınlar Bulgarin'in denetimi altında yayınlandı. (Viktorovna, 2002, s. 3) Bunların yanında birçok edebî eser de kaleme almış olmasına rağmen Bulgarin, özellikle 19. yüzyılda Rus edebiyatının üvey çocuğu gibi algılanmış, dahası, adı jurnalcilikle de anılmıştır. Peki durum gerçekten böyle mi?

1. FADDEY BULGARİN'İN YAŞAMINA BİR BAKIŞ

Resim 1. Faddey Bulgarin Portresi ³

Bulgarin hayatı boyunca Rusya ile Polonya arasında bir ikilem içinde kalmıştır. Bir tarafta doğduğu, kültürünü ve dilini taşıdığı atalarının toprağı Polonya, diğer tarafta hayatını sürdürdüğü

³ Çevrimiçi: https://vk.com/@gattaka_club-gazeta-severnaya-pchela

ve geçimini sağladığı Rusya. Aslen Polonyalı olan Bulgarin, Polonya'nın bağımsızlığının kesin olarak kaybedildiği bir dönemde, aristokrat bir ailede doğar. Babası, Polonya'nın Rusya'dan bağımsızlığı için mücadele veren ünlü Polonyalı lider Tadeusz Kosciuszko'nun (1746-1817) ayaklanmasına katılmış ve oğluna da onun adını vermiştir. Bulgarin daha sonra bu konudan hiç bahsetmemiş, babasının bir Rus generalini öldürdüğü için sürgüne gönderildiğinden söz etmemiştir. (Nikolayeva, 2005, s. 1)

Bulgarin'in çocukluk döneminde Prusya ve Rusya arasında Polonya-Litvanya bölgesinin ikinci bölünmesi gerçekleşir ve ailesinin yaşadığı topraklar Rusya'ya geçer. Beş yaşındayken geldiği Rusya'da zor zamanlar geçirir. Hem Polonyalı olduğundan hem de Rusça bilmediğinden okulda zorbalığa uğrar. Polonya'dan Rusya'ya gelişi için "Tam bir özgürlüğün tadını çıkarırken birden kendimi bir kafesin içinde buldum. Öğretmenlerimin bana Rusça anlattığı hiçbir şeyi anlamıyordum" diye yazar. (Akt. Efimova, s. 4). Bu zorluklara rağmen Thaddeus kısa sürede okula ve çevreye uyum sağlayarak başarılı olur.

Gençlik yıllarında askerî kariyer yapmak isteyen Bulgarin ironik şekilde bir süre Rusya tarafında, bir süre de o dönemde Rusya karşıtı Napolyon Fransa'sı tarafında yer alır. Öncelikle Rus ordusunun soylular kolordusunda eğitim gördükten sonra Çareviç⁴ Konstantin Pavloviç tarafından mızrakçı alayına alınır. 1807'de Napolyon'un birliklerine karşı yapılan ve Rusya'nın ezici bir yenilgiye uğradığı Friedland Savaşı'nda yaralanır ve cesaretinden dolayı 3. derece Aziz Anna Nişanı ile ödüllendirilir. Ancak sonraları Çareviç hakkındaki hiciv şiirlerinden dolayı cezalandırılarak teğmen rütbesiyle ordudan tasfiye edilir. İlerleyen süreçte Napolyon'un, Rusya Seferi başarılı olursa Polonya'nın bağımsızlığının geri verileceğini ilan etmesi üzerine Fransız ordusuna katılımını Bulgarin şöyle yazar: "Ülkemin bağımsızlığını kazanmak için Beyaz Kartalların⁵ peşinden gittim." (Akt. Petrova, Glezerov, 2017, s. 7)

Ancak peşinden gittiği "Beyaz Kartallar" ona hayal ettiği başarıyı getirmez. Bulgarin 1812'deki Rus Vatan Savaşı sırasında Napolyon'un tarafında Rusya'ya karşı savaşır, hatta Napolyon Berezina Nehri'ni geçerken, Bulgarin'in yolu gösterdiği iddia edilir. Savaşın sona erdiği 1814'te Bulgarin Prusyalılar tarafından esir alınır, daha sonra bir takasla kurtularak Varşova'ya ulaşır. Fakat savaş bittikten sonra Rusya aleyhine savaştığını duyurmamak için çabalar. (Petrova, Glezerov, 2017, s. 7) Bulgarin konuyla ilgili olarak Nikolay Greç'e şu itirafta bulunur: "Napolyon'un seferi başarısız olmasaydı, şimdi Loire'da⁶ bir yerde üzüm yetiştiriyor olacaktım! Kader başka türlü karar verdi ve ben de ona boyun eğdim." (Akt. Nikolayeva, 2005, s. 2)

Daha sonraları Napolyon'un Rusya Seferi'ne katılmasından dolayı Bulgarin Rusya'da hain olmakla suçlanmışsa da kendisi bunu asla kabul etmemiştir. Kendisine göre, sadece, anavatanı Polonya'nın bağımsızlığını isteyen ve bu uğurda savaşan biridir. Haklı bir görüş olsa da aleyhine savaştığı ülkenin Rusya olması ve Rusya'nın da artık içinde yaşadığı ve hayatını kazandığı ülke olması, kendisini zor duruma düşürmüştür. Savaş ve esaret yıllarından sonra Polonya'ya dönen Bulgarin artık geleceğini sivil yaşam üzerine kuracaktır. Akıllı ve eli kalem tutan biridir. Polonya'da

⁴ Veliht prens

⁵ Polonya'nın amblemi

⁶ Fransa'da bir vilayet

Vilna Üniversitesi'nin aydınlanmacı çevresi Şubravtsi'nin üyeleriyle bir araya gelir ve yazmaya başlar.

Bulgarin'in devlet yönetim ideolojisine bakılırsa, onun otokrasi taraftarı olduğu görülür. Ancak Bulgarin'in bu konuda samimi olduğunun altını çizmek gerekir; hükümete yaranma amacı taşımaz. Batılı siyasi görüş ve kavramların Rusya'da uygulanamazlığından hareketle Avrupa ile karşılaştırdığında Rusya için en uygun yönetim şeklinin mutlak monarşi olduğuna inanır. Fransa'daki devrimlere, Polonya'nın yıkımına ve 1830-1831 Polonya Ayaklanmasına ilişkin gözlemleri ona devrimlerin fayda getirmeyeceği ve tek adam yönetiminin daha istikrarlı olduğunu düşündürmüştür. (Reytblat, 2012, s. 48) Bu bağlamda Bulgarin, Rus kültüründeki çarlık iktidarının ataerkil doğasının önemini defalarca vurgulamıştır. Ona göre Ruslar, "Çar baba" tarafından yönetilen tek bir ailedir. Dolayısıyla merkezî hükümeti Rusya'daki değişimin itici gücü olarak görür:

"Rusya'nın hacmine bakın, üzerinde yaşayan halkları hesaplayın, iklim, toprak, ahlâk, inanç ve dil bakımından birbirinden çok farklı olan bölgelerinin çeşitli ihtiyaçlarını göz önünde bulundurun; kavrayın, muhakeme edin ve Rusya'nın, alanı vilayetlerimizin birkaçıyla karşılaştırılabilecek ve tabiri caizse nüfusu yoğun bir kitleye dönüşmüş olan İngiltere ve Fransa gibi yönetilemeyeceğine ikna olacaksınız... Yönetim birliğine karşı olan her şey Rusya için kötü ve hatta zararlıdır, çünkü iradenin bölünmesi tüm parçalarını zayıflatır ve onun gidişatını yavaşlatır." (Akt. Reytblat, 2012, s. 48)

Bu açıdan bakıldığında Bulgarin'i bir muhafazakârdan ziyade, reformların merkezî hükümet tarafından, yani yukarıdan aşağıya olacak şekilde destekleyen biri olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır. Örneğin Bulgarin'in o dönem için önemli bir toplumsal ve siyasi sorun olan **köylü sorununa yaklaşımı** da özgürlükçü ve dikkat çekicidir. Toprak reformu öncesindeki durum için serfleri yavaş yavaş özgürleştirmek gerektiğine inanan Faddey 3. Daire'ye yazdığı bir notta "köylüler için henüz hiçbir şey yapılmadı" diye yakınır ve çözüm için zamana yayılan bir program önerir: "...Özgürlüğü aniden ilan etmek korkutucudur, ancak yavaş hareket edebilirsiniz, böylece 50 yıl içinde mesele kolayca halledilecektir. Ama bir yerden başlamak gerekir." (Akt. Reytblat, 2012, s. 45)

Bulgarin'in Rusya'daki yayıncılık faaliyetleri 1819'da Peterburg'a kalıcı yerleşimiyle başlar. Burada başkentin edebiyat çevreleriyle temas kurar; N. Karamzin, N. Greç, K. Ryleyev, A. Bestujev, V. Kuchelbecker, A. Griboyedov, A. Korniloviç ile dostluk ve iş ilişkileri kurar. (Brovko, 2008, s. 2) İki yıl içinde bir tarih ve coğrafya dergisi olan *Severnıy arhiv*'i yayınlamak için izin almayı başarır. (Nikolayeva, 2005, s. 3) Tarihe son derece düşkün olan Bulgarin adı geçen dergide birçok arşiv belgesi yayınlar. A. Bestujev-Marlinski bu konuya şöyle değinir: "*Severnıy arhiv*, arkeoloji feneriyle antik çağımızın gelişmemiş madenlerine indi ve önemli materyaller toplayarak Rus tarihine büyük bir hizmette bulundu." (Akt. Nikolayeva, 2005, s. 4)

Bulgarin'in Rusya'ya en büyük katkısı şüphesiz gazete ve dergi yayıncılığı olmuştur. Bu alanda Rusya'nın başat aktörü olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim kendisine asıl şöhreti, 1825'ten itibaren yayınlamaya başladığı, tam anlamıyla hükümet yanlısı olan yarı resmi *Severnaya pçela* gazetesi getirir. Adı geçen gazete o dönemde hükümetin siyasi bilgi yayınlamasına izin verdiği tek süreli yayın olması bakımından dikkate değerdir. 1830'larda günlük hale gelen gazete dokuz-on bin tiraja ulaşan ilk büyük tirajlı özel Rus gazetesidir.

Resim 2. Severnaya pçela'nın 13. Sayısı ⁷

Bulgarin ayrıca Nikolay Greç ile *Russkiy İnvaid* gazetesinde işbirliği yapmaya başlar. Aynı yıllarda ilk Rus tiyatro almanağı olan *Rus Talia'yı* yayınlamaktadır. (Petrova, Glezerov, 2017, s. 2) Yaşadığı dönemde Bulgarin'e yönelik eleştirilerin önemli bir kısmı da süreli yayınların satışından elde edilen maddi gelir olmuştur. Yayıncılığı bir ticaret uğraşısı haline getirmesiyle suçlanır. O dönemde *Severnaya pçela'nın* tirajı on bin kopyaya ulaşır ve yıllık abonelik elli ruble olur. Gazete özellikle yetkililer arasında popülerdi. Bulgarin'in çağdaşlarından biri *Severnaya pçela'nın* önemini şu sözlerle açıklar: “Devlet yetkilileri kutsal yazı olarak inandıkları *Severnaya pçela* dışında hiçbir şey okumazlar.” (Akt. Brovko, 2008, s. 3) Brovko bu konuda şöyle yazar:

“Bulgarin, edebî kariyerinin en başından itibaren eserlerini kitlesel okuyucuya ve edebiyata ticari yaklaşıma yönelttiği için okuyucuların ve genel olarak Rus toplumunun eğitilmiş kesiminin ilgisini çekmiştir. Böyle bir yaklaşım o dönem için bir yenilikti, ancak soylulardan gelen edebiyatçıların çoğu tarafından olumsuz algılandı. Bulgarin'in makaleleri ve diğer eserleri, diğer yazarlardan farklı olarak, eğlenceli materyaller, ahlâkî betimleme ve polemik keskinliği ile nitelendirildi.” (Brovko, 2008, s. 4)

Yayıncılık ve gazeteciliğin yanı sıra Bulgarin çeşitli türlerde edebî eserler de kaleme almıştır. Özellikle birçok felyeton yazan Bulgarin bu türün Rusya'daki öncüsü kabul edilir. 1820 yılında ise *Polonya Edebiyatı Üzerine Kısa Bir İnceleme* adlı makaleyle Rus edebiyatına giriş yapar. *Esterka* (1828), *Düzmece Dmitri* (1830), *Mazepa* (1834) tarihsel romanları yayımlandığında Rusya'da heyecan uyandırır. Bulgarin'in edebiyatta adını duyuran eseri ise *İvan Vijigin* romanı olur. 1829'da yayınlanan iki bin kopyalık tiraj, bir hafta içinde hızla tükenerek edebiyat çevrelerinde olağanüstü bir etki yaratır. Bu romanın böylesine rağbet görmesi üzerine Bulgarin 1831 yılında eserin devamı niteliğinde olan *Peter İvanoviç Vijigin'i* yazar. Ancak adı geçen eser, ilk cilt kadar beğeni toplayamaz.

⁷ Çevrimiçi: https://vk.com/@gattaka_club-gazeta-severnaya-pchela

İvan Vijigin, Walter Scott türündeki ilk Rus tarihsel romanı olarak adlandırılrsa da Puşkin buna karşı çıkmıştır. Bu konuda Puşkin'e atfedilen anonim şu epigram dikkat çekicidir: "Herkes onun Walter Scott olduğunu söylüyor, / Ama ben, bir şairim, ikiyüzlü biri değil, / Kabul ediyorum, o sadece bir sığır, / Ama onun Walter Scott olduğuna inanmıyorum." (Akt. Petrova, Glezerov, 2017, s. 3) Buradaki "sığır" kelimesiyle Puşkin kelime oyunu yapmaktadır. Rusçada "skot" (скот) sığır anlamına gelmektedir. İngiliz yazarın soyadıyla aynı seslenime sahip olduğu için, sığır kelimesiyle Bulgarin'e müstehzi bir gönderme yapar.

Bulgarin Rus fantastik edebiyatının da öncülerindendir.⁸ Otuzlu yaşlarında ütopya eseri *Makul Uzun Masallar ya da Yirmi Dokuzuncu Yüzyılda Dünyayı Dolaşmak* (1824) ve distopya eseri *İnanılmaz Uzun Masallar ya da Dünyanın Merkezine Yolculuk'u* (1825) yayımlar. (Nikolayeva, 2005, s. 7)

Bulgarin'in eserlerinin tam koleksiyonu ölümünden sonra yedi bölüm halinde Peterburg'da yayımlanır. (Brovko, 2008, s. 5) Günümüzde Bulgarin'in romanları, çevirileri, edebiyat eleştiri yazıları dahil olmak üzere tüm eserleri ve mektupları elektronik ortamda mevcuttur.⁹ Görüldüğü üzere Bulgarin hem yayıncılık hem de edebiyat ve eleştiri alanlarında oldukça üretken bir yazardır. Araştırmacı Darya Efimova, Bulgarin'in geniş kapsamlı okuyucuya hitap etmesini şu sözlerle açıklar:

"Bulgarin her zaman orta sınıfı (tüccarları, memurları, kasabalıları) okur kitleleri olarak gördü. Ve bu kitle onun dergi ve romanlarının raflarını silip süpürdü. Ortalama okuyucu, elitist, süslü ve cilalı 'edebî aristokratlar' sloganıyla ilgilenmiyordu. Ama Kırgız esaretinde ve savaşta bulunmuş bir yetimin maceralarını anlatan Bulgarin'in *İvan Vijigin*'ini okudular. Karizmatik kahraman 19. yüzyılın Ostap Bender'iydi ve kitabın kendisi de ilk yerli bestseller oldu. Roman sadece Rusya'da değil, Avrupa'da da sevildi; Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, Lehçe, İsveççe, Hollandaca ve Çekçeye çevrildi. Ve yabancı dergiler Bulgarin'den önde gelen bir Rus yazar olarak bahsetti." (Efimova, s. 6)

Bu girişimci ve yoğun çalışmalarına karşın Bulgarin'in adı Rusya'da çoğu zaman **jurnalcilikle** anılmıştır. Bu durumun başlangıcı Dekabrist İsyanını (Aralıkçılar İsyanı, 26 Aralık 1825) işaret eder. 14 Aralık 1825 tahta geçen I. Nikolay'a karşı isyan hareketi başladığında 36 yaşındaki Bulgarin fiziki olarak isyana katılmamış olsa da Rusya'nın anayasal düzene geçmesi için liberal görüşlü Dekabrist hareketten taraf olmuştur. Ancak kısa süre sonra kendisinin de soruşturulduğunu öğrenince taraf değiştirmek zorunda kalmıştır. Daha trajik olanı, polisin yoğun baskısı sonucunda isyancılardan V. Küchelbecker'in eşkalini vermek zorunda kalır. (Nikolayeva, 2005, s. 5) Ancak diğer taraftan isyancılardan Kondratiy Ryleyev tarafından kendisine emanet edilen arşivi de saklar, ki bu sayede Aleksandr Griboyedov gibi birçok yazar ve Dekabristin kurtulduğunun altını çizmek gerekir. (Efimova, s. 5) Gerçekten de Bulgarin'in Griboyedov'a kol kanat gerdiği bilinmektedir. Griboyedov'un *Akıldan Bela* (Го́пе отъ яма, 1825) eseri söz konusu dönem için oldukça ağır bir hiciv olmasına rağmen Bulgarin'in çabaları sayesinde sansürden geçerek, *Rus Talia* almanağında

⁸ Bulgarin'in aşağıdaki beş öyküsü Ömer Ürenden ve Varol Tümer çevirileri ile ilk kez Türkçeye çevrilmiştir: *Mitrofan'ın Ay Serüveni*, *İnanılabilir Kurgular veya 29. Yüzyıla Yolculuk*, *İnanılmaz Kurgular veya Arzın Merkezine Seyahat*, *Yeniçeriler ya da İç Savaş Kurbanları*, *Ömer ve Öğretisi* (Aktaran: Galip Çağ: *Puşkin'in Zirdelisi ile Aya Seyahat: Faddey Venediktoviç Bulgarin*. Çevrimiçi: <https://birikimdergisi.com/guncel/10293/pushkinin-zirdelisi-ile-aya-seyahat-faddey-venediktovic-bulgarin>)

⁹ Bulgarin'in eserleri ve kendisi hakkında yazılan makaleler ve kitaplar için bkz. Çevrimiçi: http://az.lib.ru/b/bulgarin_f_w/

yayımlanmıştır. Dahası, Griboyedov tutuklandığında da Bulgarin yardımlarını esirgemez; bir gardiyan aracılığıyla ona kitap ve para gönderir. (Efimova, s. 5)

Bilindiği üzere, I. Nikolay'ın tahta geçmesiyle Rusya'da baskı rejimi hüküm sürmeye başlar ve bir ay içinde hükümdar, Rusya iç istihbarat örgütü olan 3. Daire'yi kurar. Bulgarin'in "jurnalci görevi" de özellikle bu noktada başlar. Bulgarin hükümetin hışmından korunmak için 3. Daire için çalışmaya başlar. Bu çerçevede 3. Daire'ye birçok konuda rapor ve notlar yazdığı arşivlerden bilinmektedir. Yazarın 3. Daire'yle olan ilişkisi hakkında genel görüş ikiye ayrılır; bir kısım onun jurnalci olduğunu ileri sürerken, bazı kesimler onu jurnalci olarak değil, hükümete bir nevi bilirkişi ya da danışman göreviyle "notlar ve görüşler" aktardığına inanır. Nikolayeva bu konuya şöyle değinir: "Notlarının büyük bir kısmı, 3. Daire'nin ofis müdürleri M. J. von Fock ve A. H. Benckendorff'un özel taleplerine yanıt olarak derlenmiştir. Bulgarin kültürel konularda bir uzman olarak hareket etti, Polonya ve Baltık ülkelerinin sorunları, sansür ve toplumdaki ahlâkî durum üzerine "incelemeler" yazdı. Ancak zaman zaman rapor yazması, kültürel figürleri, yetkilileri vb. açıklaması da gerekiyordu." (Nikolayeva, 2005, s. 5) Araştırmacı Petrova ise bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklar:

"Bulgarin bu şekilde gizli polisle işbirliği yapmaya başladı. Bu tür faaliyetlerin zirvesi 1826-1831 yılları arasındaydı. 3. Daire'nin ücretli bir ajanı değildi, gizli bir casus değildi, daha ziyade edebiyat, sansür, Polonya ve Litvanya meseleleri, kamuoyu duyarlılığı gibi çok çeşitli konularda danışmanlık yapıyordu. Evet, Bulgarin bazen 3. Daire'ye mektuplar getirir ve bunlar yazı işleri personeli tarafından alınır. Bazen de belirli şahsiyetlerin profillerini hazırlaması emrediliyordu." (Petrova, Glezerov, 2017, s. 5)

Ayrıca, Bulgarin çalışmalarına yakın tarihlerde yaptığı arşiv çalışmalarıyla modern soluk getiren edebiyat tarihçisi A. Reytblat'ın bu konudaki çalışmaları özellikle dikkate değerdir. Reytblat da Bulgarin'in 3. Daire'ye, bir dizi konuda yetkin bir uzman olarak hareket ettiğine, düzenli olarak güncel nitelikte bilgiler sağladığına ve bir editör olarak *Severnaya pçela*'ya uygun veriler sağladığına inanmaktadır.¹⁰

Tüm bu karşıt iddia ve görüşlere rağmen yaşamının daha sonraki yıllarında (1819-1830) Bulgarin Rusya ile iyiden iyiye hemhâl olur; Polonyalı gazeteciden, ünlü bir Rus yazar ve editöre dönüşür. Dergilerinde Polonya kültürünü Rus toplumunda popülerleştirmeyi amaçlayan makaleler ve incelemeler yayımlar, Rusya'daki Polonyalı yazarlara hamilik eder. Ancak Bulgarin'in 1830-31 Polonya bağımsızlık ayaklanmasına soğuk ve mesafeli yaklaşımı Polonyalıların Bulgarin'i "Ruslaşmış bir hain" olarak görmelerine neden olur. (Vodneva, 2021, s. 192) Bu nedenle Bulgarin hem Ruslar hem de Polonyalılar tarafından zaman zaman "hainlikle" suçlanmıştır. Ancak burada hem Rus hem Polonyalı gençlere ön ayak olduğunu belirtmek gerekir. Örneğin Nikolay Gogol'e, Maksim von Fok aracılığıyla 3. Daire'nin kançılıyasında iş bulmasına yardımcı olur. Fakat kısa süre sonra Gogol gizli polisin kötü şöhreti nedeniyle burada devam etmeyi istemeyerek görevinden ayrılır. (Efimova, s. 4)

¹⁰ Reytblat A. I. *Bulgarin i III otdelenie // Vidok Figlarin: pisma i agenturnye zapiski F. V. Bulgarina v III otdelenie*. M.: NLO, 1998. S. 31. (Akt. Vodneva, 2021, s. 192)

2. Bulgarin'in Aleksandr Puşkin ile İlişkisi

Bulgarin yaşadığı dönemde gerek mesleki çalışmaları gerekse ideolojik düşüncesiyle Rusya'da çok tartışmalı isimlerden biri olmuştur. Dönemin birçok yazar, aydın ve bürokratiyle yakından ilişkisi olmuş, kimilerince sevilmiş ve benimsenmiş, kimilerince dışlanmış. Rus yüksek edebî çevresinden etkileşimde olduğu kişilerden biri de Aleksandr Puşkin (1799-1837) olmuştur.

1812 yılında Rus Vatan Savaşı sırasında, Moskova Fransızların eline geçtiğinde ateşli bir vatansever olan genç liseli Aleksandr Puşkin Peterburg'daki Tsarkoe Selo Lisesi'nde okurken, Faddey Bulgarin Polonya birliği altında Rusya'ya karşı savaşan bir teğmendir. Aslında Bulgarin'in amacı Rusya'nın işgal edilmesi değil, uğruna çarpıştığı vatani Polonya'nın bağımsızlığıdır. Çünkü Rusya'yı yenilgiye uğratmak isteyen Napolyon, o dönemde tarihin gördüğü en büyük orduyu kurmak için diğer birçok milletten olduğu gibi Polonya'dan da asker toplamak istemişti: Elbette karşılığında Rusya'ya bağlı olan Polonya topraklarına bağımsızlık vaadi sunarak.

Önceden bahsettiğimiz üzere, savaşın Fransa ve dolayısıyla Bulgarin aleyhine sonuçlanması üzerine Bulgarin askerî kariyeri bırakıp Rus başkenti Peterburg'da sivil yaşama geçmiştir. Bulgarin'in vaktiyle düşman çizmesi ile Rus toprağını ezmiş olması aslında başlarda Puşkin ve genel olarak diğer edebiyat çevresi için bir sorun olmamıştır. Nitekim bazı ortak yönleri de bulunan bu iki ismin ilişkileri son derece dostane başlamıştır. Puşkin 1827 sonbaharında Bulgarin'le şahsen tanışır ve evine sık sık konuk olur. Bulgarin 6 Ocak 1828'de Uşakov'a yazdığı mektupta Puşkin için "yargılarında ketum, toplum içinde sevimli ve kalbinde bir çocuk" diye yazmıştır. (Akt. Skrinnikov, 1999, s. 42)

Farklı dönemlerde aynı liseden, yani Tsarskoe Selo Lisesi'nden mezun olan Puşkin ve Bulgarin edebiyat yolculuklarının başında benzer dünya görüşüne sahiptir; hatta birlikte *Severnaya pçela*'da edebî projelerde yer alırlar. Bulgarin 1828 yılında, Boris Godunov'un yayımlanan ilk bölümleri için Puşkin'e iltifatlar yağdırır: "Boris Godunov trajedisinde yeteneğinin ne kadar kıvrak olduğunu, karakterleri, insan kalbini, yerel koşulları ne kadar iyi bildiğini kanıtladı. Shakespeare'in, Schiller'in temsilcileri sevinin!" (Akt. Skrinnikov, 1999, s. 43) Puşkin de vaktiyle "Kınamalarına ya da övgülerine saygı duyulabilecek ve duyulması gereken az sayıdaki edebiyatçıdan birisiniz" diyerek Bulgarin'i övmüştür.

Puşkin ve Bulgarin siyasi ve toplumsal bazı konularda da benzer görüşlere sahiptir: Petro'nun reformlarını överler ve Rusya'nın isyanlar ve devrimler olmadan, hükümetin iradesiyle yavaş yavaş gerçekleşmesi gereken siyasi ve ekonomik gelişimini desteklerler. Her ikisi de reformlardan yanadır: serf ve köylülerin durumlarının rahatlatılması ve özgürleştirilmesi, hukukun üstünlüğü, sansürün gevşetilmesi ve devlette ve toplumda var olan sorunların açıkça tartışılabilmesi. Onlara göre, aydınlanmış ve eğitilmiş insanların görevi, bu çabalara mümkün olduğunca katkıda bulunmaktır. Dolayısıyla, başlangıçta Puşkin ve Bulgarin kabaca aynı ılımlı reformcular grubundaydı. Aralık Ayaklanmasından önce, hem Puşkin hem de Bulgarin liberalist kampa mensuptu, bu nedenle hükümet tarafından güvenilmiyorlardı. I. Nikolay iktidara geldiğinde, her ikisi de reformist faaliyetlerin artık hükümet girişimleri dışında mümkün olmadığını anlamış ve hükümetle farklı boyutta olsa da ittifak kurmak durumunda kalmıştır. (Duşenko, 2013, s. 86-91)

Ancak ilk yıllardaki benzer tutum ve bu olumlu ilişki I. Nikolay döneminde, yani 1830'lara doğru bozulmuştur. Başlangıçta, Bulgarin'in 3. Daire ile olan ilişkisinden hiç kimse şüphelenmiyordu. Puşkin'in de bundan haberi yoktu. Daşkov'dan Bulgarin'in gizli polisle işbirliği

yaptığına dair bilgi alan Puşkin, bunu doğrulamaya çalışır. Mart 1830'da Benckendorff ile yaptığı yazışmalarında Benckendorff, Puşkin'e Bulgarin'le "yılda sadece iki ya da üç kez görüştüğünü" belirtir. Ancak işin özünde Bulgarin'in jandarma şefini sık sık görmesine gerek de yoktur, çünkü Bulgarin 3. Daire'nin kançılara müdürü Maximilian von Fok ile sıkça görüşmektedir. (Skrinnikov, 1999, s. 45)

Burada özellikle belirtmek gerekir ki Puşkin her şeyden önce ulusal şair rolünü oynamış bir şairdir ve Rus kültürü için asıl önemi de budur. Ancak ilgi duyduğu çeşitli alanlar arasında gazetecilik de vardı ve böylece Bulgarin'in başarılı işler yaptığı bu alana girerek onunla rekabet etmeye başlar. (Reytblat, 2012) Dolayısıyla başlangıçta iki yazar arasında edebî tartışmayla başlayan bu ayrılık, basit bir tartışmanın ötesine geçerek iki edebiyat devi arasında gerçek bir çatışmaya dönüşür. Ana anlaşmazlık, edebî eserlerin yaratılmasındaki estetik ilkeler ve edebiyatın sanatsal ve eğitsel değerini birleştirme olasılığıyla ilgiliydi.

Puşkin, edebiyatın her şeyden önce duyguları uyandırabilen ve dünyanın güzelliğini aktarabilen sanatsal bir eser olması gerektiği fikrini savunurken, Bulgarin edebiyatın eğitici ve aydınlatıcı bir role hizmet etmesi gerektiğini öne sürmüştür. Dolayısıyla sanatsal yön, edebî üslup ve estetik ilkeler konusundaki görüş ayrılıkları, birbirlerine saygı duyan bu yazarları karşı karşıya getirir. Puşkin kısa süre sonra Bulgarin'in *Severnaya pçela*'sından ayrılarak kendi dergisi *Sovremennik*'i (Çağdaş) kurar. İki yazar arasındaki polemik daha çok Puşkin ve Bulgarin'in dergilerde yayınladıkları epigram ve eserlerin eleştirileri üzerinden ilerlemiştir. Bu çatışma her iki yazarın ölümüne dek sürer ve her iki yazar da eserleriyle kendi savlarını savunmaya çalışır.

Puşkin 24 Mart 1830'da Benckendorff'a yazdığı diğer mektubunda Bulgarin'den duyduğu rahatsızlığı dile getirerek korunma talep eder: "Sizin üzerinizde etkisi olduğunu iddia eden Bay Bulgarin, bana atfettiği bir eleştiri yüzünden en azılı düşmanlarımdan birine dönüştü. Hakkımda yayınladığı aşağılık makaleden sonra, onun her şeyi yapabileceğini düşünüyorum. Bu adamla olan ilişkilerim konusunda sizi uyarmaktan başka bir şey yapamam, bana sonsuz derecede zarar verebilir..." Nitekim Bulgarin 3. Daire'yle yaptığı işbirliğinin ifşa olmasıyla, yüksek edebiyat çevresinden aforoz edilerek muhalif yazar ve sanatçılar tarafından dışlanır. Özellikle ünlü yazar P. Vyazemski'nin, Bulgarin'e **Vidok Figların** adını takması yüksek edebiyat ve yayıncılık çevrelerindeki kutuplaştırmayı körükler. Vidok Figların ismi jurnalcilikle ünlenmiş Paris polis şefi Eugène-Francois Vidocq'tan gelir. 1877'de Rusya'da *Paris Gizli Polis Şefi Vidocq'un Notları* yayınlanmıştı. Puşkin, 1830'un başında Vidok isminden hareketle Bulgarin hakkında şöyle der: "*Literaturnaya Gazeta*'nın bir sayısında Paris celladının "Notlar"ından bahsediyorlardı; bir polis dedektifi olan Vidok'un ahlakî çalışmaları daha az iğrenç, daha az ilginç bir fenomen değildir. Bir adam düşünün... günlük raporlarla yaşayan... alçak olduğu kadar utanmaz da olan korkunç bir düzenbaz... eğer yapabilirseniz, böyle bir adamın ahlakî yazılarının ne olması gerektiğini hayal edin..." Ayrıca daha sonra Puşkin Vidok takma adını Bulgarin için 1830 yılında kaleme aldığı epigramında şöyle kullanır:

"Polonyalı olman o kadar da kötü değil:
Kosciuszko bir Polonyalı, Mickiewicz de bir Polonyalı!
Bir Tatar da olabilirsin,
Bunda utanılacak bir şey görmüyorum;
Yahudi ol, o da sorun değil;

Vidok Figlarin olman utanç verici.”¹¹

Aslında bu metin, Bulgarin’i bir jurnalci olarak ifşalamak amacıyla yazılmıştır. Bundan sonraki süreçte ikili arasındaki “düello” daha da büyüyerek devam eder. *Sın oteçestvo’nun* (Anavatanın Oğlu) 26 Nisan 1830 tarihli 17. sayısında Bulgarin, Puşkin’in epigramını, hükümetin haberdar olması amacıyla basar. Vidok Figlarin adı yerine doğrudan Faddey Bulgarin adını koyarak beklenmedik bir karşı saldırı gerçekleştirir ve şu açıklamayı yapar: “Ünlü bir şairin bir epigramı Moskova’da dolaşüyor ve bize kadar geldi. Muhafiflerimizi ve okuyucularımızı memnun etmek ve bu değerli eseri yazışmalarda tahrif edilmekten kurtarmak dileğiyle basıyoruz...” (Petrovski, 2019)

Puşkin ise 5 Mayıs 1830’da Pletnyov’a şöyle yazar: “Canım! Zafer! Çar, *Godunov*’u ilk haliyle basmama izin veriyor... Bir önsöz yazmayı düşünüyorum. Ellerim kaşınıyor, Bulgarin’i ezmek istiyorum. Ama Rusya’nın karşısına *Boris Godunov* ile çıkan ben Aleksandr Puşkin’e Taddeus Bulgarin hakkında konuşmak yakışıyor mu? Yakışksız görünüyor... Söyleyin bana: *Severnaya pçela* eleştirisinin *Onegin*’in gelişimi üzerinde bir etkisi oldu mu? Bunu merak ediyorum. Biliyor musun? *Faddey Vijigin* adlı roman için elimde büyüleyici bir malzeme var. Şimdi zamanım yok ama zamanla yazabilirim. Vidok hakkındaki makalenin genel ve özel olarak nasıl bir etkisi oldu?”

Yine 1830’da Bulgarin cenahına yakın olan yayın *Severnny Merkuriiy* (No. 49-50), Delvig, Kireyevski ve Puşkin’in modacı esnafına düşük kaliteli mal satarken resmedildiği *Spletnitsa* (Dedikoducu Kız) adında felyetonu yayınlanır. Daha sonra *Severnaya pçela*’nın 7 Ağustos 1830’daki 94. sayısında Bulgarin’in kaleme aldığı *Karloff’tan Kamennyy Adasına İkinci Mektup* adlı felyetonda Puşkin’in Afrika kökenli dedesine yönelik son derece sert ifade içeren bir yazı yayımlanır: “İspanyol Amerika’sından bir zenci, şair özentisi Byron’un atası bir şişe rom karşılığında satın alınmıştı.” (Akt. Petrovski, 2019) Bunun üzerine Puşkin de atalarını anlatan *Soyağacım*’ı (Моя родословная) kaleme alır. Elbette buradaki asıl amaç, köle olarak satın alınan zenci atası Ganibal’ı küçümseyen Bulgarin’in felyetonuna cevap vermektir. Şair bu eserin *post skriptum* kısmında şu satırlarla Bulgarin’i eleştirir:

“Figlarin evde otururken karar verdi,
Zenci büyükbabam Ganibal
Bir şişe rom için satın alındı
Ve bir kaptanın eline esir düştü.”

Dahası Puşkin bu eserin ilk versiyonunda daha ağır ifadeler kullanır: “Diyorsun ki: bir fıç rom karşılığında / Bu kıskanılacak bir eşya değil / Sen daha pahalısın, evde oturuyorsun / Kalemini satıyorsun...” Eserin sonunda ise doğrudan Bulgarin’in eşine yönelik ifade yer alır. Bu ifade vaktiyle Peterburg’daki Meşçanskaya Caddesindeki genelevde çalıştığı iddia edilen Bulgarin’in eşine yönelik bir göndermedir: (Petrovski, 2019)

“İlham alan Figliarin karar verdi:
Ben soylular arasında bir burjuvayım.
O onurlu ailesinde ne yapıyor?
O mu? O Meşçanskaya Sokağı’nda bir asilzade.”

Buna karşılık 10 Kasım 1831’de *Severnaya pçela*’nın 255. sayısında Puşkin’in *Merhum İvan Petroviç Byelkin’in Hikayeleri*’ni hicveden bir analizi yer alır: “Yakın bir arkadaşı çevresinde... zeki,

¹¹ A. S. Pushkin *Sobr. soch.* v 10 tt. T. 2 Stikhotvoreniya 1823—1836 (1830)

eğitimli bir adamın hikayelerini dinlemek ne kadar hoştur, sıradan şeyler hakkında hikayeler: olağanüstü bir olay hakkında... garip bir rüya hakkında. Anlatıcı sizi sadece yeni bir masalda uygun olabilecek ayrıntılarla sıklıyor... ayrıca bu hikayelerin içeriğinin çok basit olduğundan da şikayet ediyorlar... sadece bu mu? - Evet, eğer bundan memnun değilseniz, başka bir kitap alın, daha kalın, ki daha ucuz olacaktır..." Bu ifadelerle Bulgarin söz konusu hikayelerin aslında sanatsal eserler olmayan ıvır zıvır olduğunu ileri sürer. (Petrovski, 2019)

Bu süreçte dozu artan tartışmalar sonucunda Puşkin'in yakın arkadaşı olan liberal yazarlardan A. Delvig¹², Bulgarin'i düelloya davet eder. Bulgarin'in cevabı oldukça ironik olur: "Baron'a söyleyin, ben onun gördüğü mürekkepten daha fazla kan gördüm" diyerek düelloyu reddeder. (Akt. Nikolayeva, 2005, s. 6) Kendisine yöneltilen bu söylemlerden son derece rahatsız olan Bulgarin, İmparator Nikolay'a yazmak zorunda hisseder: "Majesteleri, bana Tanrı'nın bir lütfunu yapın ve beni dizeleriyle rahatsız eden Puşkin'i durdurun." Ancak bilindiği kadarıyla imparatorun buna cevabı olmamıştır.

Diğer yandan Bulgarin *Severnaya pçela*'nın 35. sayısında Puşkin'in *Yevgeni Onegin* manzum romanına ağır bir eleştiri getirir: "Şiirimizin çölünde yine *Onegin* belirdi, solgun, zayıf... Bu renksiz tabloya bakınca insanın yüreği acıyor! ...Tüm girişler ve ekler... o kadar önemsiz ki, böyle önemsiz şeylerin basılmasının mümkün olduğuna inanmak istemiyoruz!... Büyük Byron tüm bu maskaralıklarla bizi o kadar sıktı ki, biz de istemsiz bir bitkinlik hissediyoruz..." Bu eleştiriye kızan I. Nikolay, Benckendorff'a şöyle yazar: "*Severnaya pçela*'nın bugünkü sayısında yine Puşkin'e karşı çok haksız ve kaba bir makale var; bu eleştiri muhtemelen devam edecek; bu nedenle Bulgarin'i aramanızı ve bundan sonra edebî eserlerle ilgili herhangi bir eleştiri yayınlamasını yasaklamanızı ve mümkünse dergisini yasaklamanızı öneririm." Ancak Benckendorff araya girer ve Çar'a konunun sulh içinde kapanacağına dair teminat verir. Böylelikle *Severnaya pçela* kapanmaktan kurtulur. Ancak Bulgarin'in bir başka eleştiri makalesi yine Çar'ın öfkesini çeker. *Severnaya pçela*, Zagoskin'in *Yuri Miloslavski*¹³ adlı romanı hakkında olumsuz bir eleştiri yayımladığında, Çar, editörlerin uyarılmasını ister. Bulgarin'in 25 Ocak 1830 tarihli mektubunun üzerine şunları yazar: "Eleştiri azarlama değildir; asil duygulara sahip olmayanları azarlamak uygundur." Ancak Bulgarin ve Greç'in bu uyarıyı dikkate almamaları üzerine İmparator 30 Ocak 1830'da gazetenin her iki editörünün de 3. Daire'ye çağrılmalarını ve yirmi dört saatliğine hapse atılmalarını emreder. (Skrinnikov, 1999, s. 47)

Bulgarin ile Puşkin'in arasını açan bir başka konu ise 1830 yılında yayımlanan Bulgarin'in romanı *Düzmece Dimitri*'deki intihal iddialarıdır. 1830'da romanın yayımlanmasından sonra Puşkin, Bulgarin'i kendi tragedya eseri *Boris Godunov*'dan intihal yapmakla suçlar: "Bulgarin'in tarihsel romanını rastgele açtığımda, onun romanında da Şuyski'nin *Düzmece*'nin ortaya çıkışını Çar'a duyurmak için geldiğini gördüm. Boris Godunov'un Basmanov'la özel olarak Mestniçestvo'nun yok edilmesi hakkında konuşması var. Bu, Bay Bulgarin'de de var. Tüm bunlar dramatik bir kurmaca, tarihsel bir konu değil"¹⁴ diyerek Bulgarin'in kendi kurmaca hikayesinden faydalandığını ileri sürer. 18 Şubat 1830'da Bulgarin, Puşkin'e bir mektup göndererek *Düzmece Dimitri* romanı hakkındaki suçlamalar için kendisini şöyle savunur:

¹² Anton Antonoviç Delvig (1798-1831) Rus şair ve yayıncı. Puşkin'in yakın arkadaşlarından biridir.

¹³ 16. yüzyıldaki Rus Karışıklık Dönemi'ni ele alan eser, birkaç ay farkla Bulgarin'in aynı konuyu işleyen *Düzmece Dimitri* romanından önce yayımlanarak Walter Scott tarzı tarihî roman alanında Rusya'daki ilk eser olmuştur.

¹⁴ Pushkin A. S. *Polnoe sobranie sochineniy. V 16 tomah. M., L.: Izd-vo AN SSSR, 1937-1949. S. 154.*

“Yüce hükümdarım Aleksandr Sergeyeviç! Büyük bir şaşkınlıkla duydum ki sanki trajediniz *Boris Godunov*'u çaldığımı, şiirlerinizi düzyazıya aktardığımı ve romanım için trajedinizden sahneler aldığımı söylüyorsunuz! Aleksandr Sergeyeviç! Namınızı koruyun! Benim hakkımda böyle yalanlar söylemek adil mi? Tragedyanızı basılı alıntılar dışında okumadım, sadece okuyanlardan ve sizden dinledim. Duyduklarımdan anladığım kadarıyla, karakter ve eylem olarak birbirimize tamamen zıtız... Halk ne diyecek? Bunu kanıtlamak zorundasınız... Önce romanı okuyun, sonra bana söyleyin!... Kulaktan dolma bilgilerle nasıl hırsızlık yapabilirim? ... Onurunuz ve edebiyatınız için böyle düşünebileceğinize inanmam ve inanmak da istemiyorum. Sizin hakkınızda öyle bir kanaat edindim ki, bu haberi bir masal olarak nitelendiriyor ve itibarınıza zarar veren bir söylenti olarak size bildiriyorum.” (Akt. Vinokur, 1936, s. 4)

Puşkin'in bu mektup üzerine Bulgarin'e cevap verip vermediği bilinmemektedir. Ancak Puşkin ve Delvig gerçekten de Bulgarin'i ciddi şekilde *Düzmece Dmitri* romanında Boris Godunov'dan intihal yapmakla suçlamışlardır. (Vinokur, 1936, s. 2) Bu iddia sonrasında Bulgarin de Puşkin'i *İvan Vijigin*'den intihal yapmakla ironik şekilde suçlama girişiminde bulunur. Bunun üzerine *Literaturnaya Gazeta* (Edebiyat Gazetesi) dergisinde bu iddiaya karşı müstehzi bir yaklaşımla Puşkin ve Delvig imzasız olarak şöyle yazar: “Puşkin'i daha da önemli bir hırsızlıkla da suçlayalım; *Düzmece Dmitri* romanından çok şey ödünç aldı ve bu hırsızlıklarla, kendisine özgü bir sanatla, *Boris Godunov* adlı tarihî trajedisini başarıyla süsledi, ancak garip bir tesadüf eseri, Bulgarin'in tarihsel romanının doğuşundan beş yıl önce yazıldı.” (Akt. Vinokur, 1936, s. 2)

İntihal suçlaması hakkındaki görüşlerini Puşkin üzerine araştırmalar yapan Vinokur şöyle açıklar:

“Bulgarin'in romanı olgusal kısmında, Puşkin'in *Boris Godunov*'u yazarken kullanmadığı, başta Lehçe olmak üzere bir dizi kaynağa dayanmaktadır. Ancak her ikisinin de ortak olduğu en önemli kaynak Karamzin'dir. Bu nedenle, Bulgarin'in romanı Puşkin'in trajedisine pek çok özel tesadüfe sahiptir ve bunlar elbette bir intihal sonucu olarak açıklanamaz. Bununla birlikte, genel kaynaktan açıklanamayan ve Bulgarin'in *Boris Godunov* ile basılmadan önce tanıştığından şüphelenmemize neden olan bazı tesadüfleri fark etmek mümkündür.” (Vinokur, 1936, s. 3)

Ayrıca yayıncılık faaliyetleri de Bulgarin ile Puşkin'in arasının daha da açılmasına neden olur. Puşkin *Severnaya pçela* gibi, siyasi haberler veren bir gazete yayınlamak için hükümetten izin talep eder ancak bu talebi geri çevrilir. Çarlık yönetimi yarı resmî sayılan Bulgarin'in yayını *Severnaya pçela*'yı zaten desteklemekte ve onu yeterli görmektedir. Ayrıca Bulgarin ve Greç'in kendi yayınlarıyla rekabet edecek özel gazeteler yayınlama projelerine direndikleri bilinmektedir. Diğer yandan Çar ve hükümetin Puşkin'den pek de haz etmediği düşünülünce Puşkin'in geri çevrilmesi olağandır. Yine de Puşkin'e sadece edebî bir dergi yayımlaması için izin verilir. Bu izinle 1830 yılında Delvig ve Puşkin *Literaturnaya Gazeta*'yı kurar. Bu gazetede dönemin ünlü yazarların eserleri ve Avrupa edebiyatlarından popüler yazarların çevirileri yayımlanır. Ancak *Literaturnaya Gazeta* Rusya'da beklenen ilgiyi uyandırmaz ve tirajı düşük kalır. Çünkü hem halk hem de genel olarak

entelektüel kesim Bulgarin'in hükümet raporlarını yayınlama hakkına sahip olan *Severnaya pçela*'yı tercih eder. (Skrinnikov, 1999, s. 45)

Tüm bu gelişmelerin doğal sonucu olarak Bulgarin ile Puşkin ve diğer liberal yazarlar arasındaki uçurum daha da derinleşir. Bulgarin iyiden iyiye yüksek edebiyat çevresinden soyutlanır. Yayıncılık ve edebiyat alanında 19. yüzyıl Rusya'sına büyük katkısı olan Bulgarin, Rusya için verdiği emeklerin hak ettiği değeri görmediğini hayıflanarak şöyle açıklar:

"Tüm eserlerimin Rus yazar dostlarım tarafından zulme uğramasının nedenlerini kamuoyuna açıklamanın yararsız olduğunu düşünüyorum. ... Gerçeği severim ve bunu her fırsatta, yazılı ve sözlü olarak cesaretle ifade ederim ve edebiyatta kişilerin değil, zarif olanın egemenliğini tanır ve yalnızca ona hayranlık duyarım. Hiçbir edebî gruba ait değilim ama tüm gruplar tarafından zulüm görüyorum! Muhaliflerime göre en ufak bir yeteneğim yok ve tüm yazdıklarım değersiz!... Tarafsız Rus kamuoyunun eserlerime gösterdiği ilgi, yabancı kamuoyunun teveccühü ve yabancı edebiyatçıların dürüst yargısı (beni hiç de yeteneksiz bir yazar olmadığımı ve eserlerimin bir saygınlığı olduğuna inandırıyor. Muhaliflerimin acımasızlığı da bunun bir kanıtı." (Bulgarin, 1830, Düzmece Dmitri, 2. Önsöz, s. 1)

Görüldüğü üzere Puşkin ve Bulgarin arasındaki atışmalar oldukça çetrefilli geçmiştir. 1825-1837 yılları arasındaki *Severnaya pçela*'da Puşkin'le ilgili toplam 265 not içermesi Bulgarin ile Puşkin arasındaki çatışmanın yoğunluğu göstermektedir. (Petrovski, 2019) Nitekim ikili arasındaki mücadele, Çar'a kadar ulaşmıştır. Bu durum 3. Daire Başkanı Benckendorff ve Çar I. Nikolay'ın mektup ve yazışmalarına da fazlasıyla yansır. Bulgarin'in Puşkin'e olan kızgınlığı Puşkin'in ölümünden sonra da devam etmiştir, gerek anılarında gerek eleştirilerinde Bulgarin, Puşkin'i yeren ifadeler kullanmaya devam etmiştir. Bulgarin'in Puşkin hakkındaki görüşlerini özetler niteliğindeki *Pismo o russkoy literature* (Rus Edebiyatı Üzerine Mektup) adlı makalesindeki şu metin dikkat çekicidir:

"Puşkin edebiyat tarihimizde bir çığır açmıştır. Derjavin ile klasik ve lirik şiirin sonunu getirdik; Jukovski şiir dilinde yeni bir ahenk yarattı... Puşkin ortaya çıktı. Çocukluk eşiğini zar zor aşan Puşkin, kendinden öncekileri dev adımlarla geçti ve Puşkin'in rekabet halinde olmadığı iki şair olan Derjavin ve Krılov'un hemen ardından birinci sıraya yerleşti. Halk, eski idollerini bırakarak, kendisine yeni bir dil konuşan ve şiirini yeni biçimlerde sunan, yeni duygular ve yeni düşünceler uyandıran Puşkin'e koştu... Puşkin orijinal olmasına rağmen, onun orijinalliği Byron'ın orijinalliği gibi meyve vermeyecektir. Puşkin'in birçok taklitçisi vardır ve olacaktır (iğrenç kabile!), ancak kendisi Byron'un bir sonucu olduğu gibi Puşkin'in bir sonucu olmayacaktır. Puşkin çağdaşlarını büyüledi, sevindirdi ve onlara pürüzsüz, temiz şiir yazmayı öğretti, onlara dilimizin tatlılığını hissettirdi, ancak çağını taşımadı, haz yasalarını oluşturmadı, Byron ve Goethe gibi kendi okulunu kuramadı. Puşkin'in kendisi de edebiyatımızı canlandırması gereken o ilahi alevle ısındı; ama biz hâlâ bütün bir nesli canlandırmak için ilahi ateşin fitilini yakacak olan Prometheus'u bekliyoruz." (Bulgarin, 1833)

Her iki yazar arasında geçen karşılıklı söylemlerden görüldüğü üzere Puşkin ve Bulgarin kendi dönemlerinin birinci sınıf edebî düelloocularıdır. Ancak bu çatışmadan Bulgarin'in daha zararlı çıktığını söylemek mümkündür. Bulgarin'in saldırıları şairin Çar ile ilişkilerini pek bozmasa da, Puşkin'in yazıları ve söylemleri Bulgarin'in itibarını olumsuz etkilemiştir. Nitekim her iki ismin sonraki dönemlerde anılması çok farklı olmuştur. Puşkin adı Rus edebiyatının büyük ozanı ve kurucusu olan bir deha olarak anılırken, Bulgarin adı daha çok ajanlık ve gericilikle anılmıştır. Bunun önemli bir nedeni Puşkin'in çoğu okuyucuya yakın olan ve duygusal bir tepki uyandıran benzersiz imgeler yaratma yeteneğidir. Ayrıca Puşkin karizmatik bir kişiliktir. Eserleri ve yaşayış tarzıyla halkın dikkatini çekmeyi başarmıştır. Bulgarin ise kitlelerle iletişim kurma konusunda aynı etkiye sahip değildi. Edebî eserleri, değerli niteliklere sahip olsa da, Puşkin'de olduğu gibi güçlü duygular uyandırmadı ve okuyucuları o kadar etkilemedi. Bunun muhtemel nedeni kendisinin daha pragmatik ve eğitici tarzı ile ağırlıklı olarak yayıncılık işleriyle ilgilenmesidir. Puşkin'in hâlâ popülerliğini koruması ve Bulgarin'in ise genellikle unutulmasının temel nedeni budur. (Petrovski, 2019)

Günümüz itibarıyla bakıldığında Rus edebiyatında Bulgarin ve Puşkin'in zıt kutupları temsil ettiği görülmektedir. Puşkin, içerisinde Turgenev, Gogol, Belinski, Delvig gibi liberal görüşlü toplulukta yer alırken, Bulgarin, Greç, A. Homyakov, S. Şevıryov gibi daha muhafazakâr ve otokrat tarafın grubunda yer alır. Bu nedenle Bulgarin, özellikle hayatta olduğu dönemde sol cenah tarafından olumlu bakılmayan biri olmuştur. Reyttbat, aslında bu konuda Bulgarin'e haksızlık yapıldığını öne sürerek Bulgarin'e yönelik yerleşik algının şöyle olduğunu belirtir: "Puşkin nasıl en yüksek estetik ve etik değerleri temsil ediyorsa, Bulgarin de mutlak kötülüğün, ahlâksızlığın ve edebî sıradanlığın sembolü haline geldi." (Reyttbat, 2012, s. 5) Gerçekten de o günlerden günümüze, arşiv çalışmaları gün yüzüne çıktıkça Bulgarin'in genellikle olumsuz anılan adının pek de haklı bir tarafı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Siyasi şartlar yüzünden Rusya ve Polonya arasında kalmasına rağmen, ne Rusya ne de Polonya açısından bir "vatan haini" olmadığı, jurnalcilik durumunun da kısmen geçerli olduğu (özellikle Reyttblat'ın derinlemesine yaptığı arşiv çalışmaları sayesinde) artık genel kabul gören bir gerçektir.

Sonuç olarak, jurnalcilik ve dönemin otokratik yönetimiyle ilişkisi konusunda bazı olumsuz noktalar olsa da Bulgarin'in Rus yayıncılığı, arşivciliği ve edebiyatı için son derece önemli bir değer olduğu; editörlük ve yayıncılık faaliyetleriyle Rus edebiyatının ve gazeteciliğinin profesyonelleşmesine büyük katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Brovko, Vladimir. (2008) *Aleksandr Pushkin i Faddey Bulgarin ch. 2* Erişim Adresi: <https://proza.ru/2008/10/22/82> Erişim Tarihi: 19.08.2024
- Bulgarin, Faddey. (1994) *Dimitriy Samozvanets*: Ist. roman / Pod obshch. red. i s primech. S. YU. Baranova.-- Vologda: PF "Poligrafist". Erişim Adresi: http://az.lib.ru/b/bulgarin_f_w/text_0260.shtml Erişim Tarihi: 19.06.2024

- Bulgarin, Faddey. (1833) *Pisma o russkoy literature*. Erişim Adresi: http://az.lib.ru/b/bulgarin_f_w/text_0200.shtml Erişim Tarihi: 13.11.2024
- Bulgarin, Faddey. (1848) *Vospominaniya o moyey jizni* Erişim Adresi: <http://bulgarin.lit-info.ru/bulgarin/vospominaniya/o-moej-zhizni/index.htm> Erişim Tarihi: 11.07.2024
- Çağ, Galip. *Puşkin'in Zirdelisi ile Aya Seyahat: Faddey Venediktoviç Bulgarin*. Erişim Adresi: <https://birikimdergisi.com/guncell/10293/puskinin-zirdelisi-ile-aya-seyahat-faddey-venediktovic-bulgarin> Erişim Tarihi: 16.07.2024
- Duşenko, Konstantin. (2013). *A. I. Reytblat. Pushkin kak Bulgarin: k voprosu o politicheskikh vzglyadakh i zhurnalistskoy deyatel'nosti F. V. Bulgarina i A. S. Pushkina*. Vestnik kul'turologii, (2 (65), 71-83.
- Efimova, Darya. *Shpion, vyidi von: kak Faddey Bulgarin voshel v istoriyu*. Erişim Adresi: <https://www.culture.ru/materials/210924/shpion-vyidi-von-kak-faddei-bulgarin-voshel-v-istoriyu>. Erişim Tarihi: 11.07.2024
- Eydelman, Natan. (1985) *Pushkin i yego druzya pod taynum nadzorom*, "Voprosy literatury" № 2. Erişim Adresi: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/NYE/NADZOR.HTM>. Erişim Tarihi: 11.07.2024
- Gippius, Vasiliy. (1941) *Pushkin v borbe s Bulgarinym v 1830—1831 gg // Pushkin: Vremennik Pushkinskoy komissii / AN SSSR*. In-t literatury. — M.; L.: Izd-vo AN SSSR — [Vyp.] 6. — S. 235—255.
- Nikolayeva, A. (2005) *Faddey Bulgarin - "Bednyy Yorik" Russkoy Zhurnalistiki*, Nauka I Zhizn: Erişim Adresi: <https://www.nkj.ru/archive/articles/1501/> Erişim Tarihi: 15.08.2024
- Petrov, Sergey. (1964) *Russkiy istoricheskiy roman XIX veka*. Moskva.
- Petrova, Yekaterina; Glezerov, Sergey. (2017) *Beda, chto ty Vidok Figlyarin* Erişim Adresi: https://spbvedomosti.ru/news/nasledie/beda_chto_nbsp_ty_nbsp_vidok_figlyarin/ Erişim Tarihi: 19.08.2024
- Petrovski Yuriy. (2019) *Pushkin i Faddey Bulgarin. duel slovom glava iz knigi - "Pushkinu - vechno vash Gogol'!"*
- Reytblat, Abram. (2012) *Pushkin kak Bulgarin: K voprosu o politicheskikh vzglyadakh i zhurnalistskoy deyatel'nosti F.V. Bulgarina i A.S. Pushkina // NLO*. — M., — № 115. Referiruyetsya elektronnoya versiya stat'i. Erişim Adresi: <http://magazines.russ.ru/nlo/2012/115> Erişim Tarihi: 09.06.2024
- Skrinnikov, Ruslan. (1999) *«Duel Pushkina. Rekonstruktsiya tragedii»* Literaturnaya beseda. Sankt Peterburg.
- Viktorovna, Janna. (2002) *«Istoricheskaya Proza F. V. Bulgarina, Zhanrovoye Svoeobrazie»*, Kandidat Filologicheskikh Nauk Erişim Adresi: <https://www.dissercat.com/content/istoricheskaya-proza-f-v-bulgarina-zhanrovoye-svoeobrazie> Erişim Tarihi: 16.07.2024
- Vinokur, Grigoriy. (1935) *«Boris Godunov»*. Lektsiya professora biblioteka-chitalnya imeni A.S.Pushkina· 4 aprelya goda. Kopyia stenogrammy.
- Vinokur, Grigoriy. (1936) *Kto byl tsenzorom "Borisa Godunova"?* // Pushkin: Vremennik Pushkinskoy komissii / AN SSSR. In-t literatury. — M.; L.: Izd-vo AN SSSR, — [Vyp.] 1. — S. 203—214.
- Vodneva, Yevgeniya. (2021) *The Legacy of F. V. Bulgarin (1789–1859): Experience of Modern Study*, Belarusian State University, Minsk, Republic of Belarus.

Yesipov, Vasiliy. (2021) *Perepiska A. S. Pushkina s A. KH. Benkendorfom.* — SPb. : Nestor-Istoriya.